

Juhani Aaltola

Kunnande, inläring och utmaningar för utbildningen

Frågan om kunnande och inläring bör granskas i relation till aktuella utmaningar för utbildningen. Med utmaningar för utbildningen avser jag här de behov av arbetskraft och kunnande som uppkommer inom olika sektorer på samhällets verksamhetsfält. Snabba förändringar i samhället och arbetslivet medför nya behov av kunnande som uppstår både genom "brister" och "överskott". Bristerna och överskotten kan åsyfta kunniga människor, material och maskiner samt egentliga produkter av utfört arbete.

Perspektiv för spjutspetsar!

Jag vill särskilt framhålla att samhället och det sociala livets former och behov borde granskas ur ett *brett perspektiv*. Att alltför mycket betona framgång, kunnande och konkurrenskraft leder också ofta till en inskränkt synvinkel. En sådan inskränkt synvinkel kan komma till synes på många sätt:

- Man börjar ensidigt satsa på en framgångsrik bransch, t.ex. IT-branschen. Just i våra dagar ser vi hur denna enögda koncentration kan medföra framgång och å andra sidan skapa en bubbla, som med en förödande inverkan spricker i famnen på många. Bubblorna antar allt större proportioner ju flera det är som springer efter i samma riktning.
- Också att tala om spjutspetsar och spetsenheter tyder i vissa sammanhang på ett inskränkt betraktelsesätt. De "spjutspetsar" som till nytta för oss alla har klarat sig bra, har lyckligtvis ofta på sina egna områden väckt optimism och skapat förutsättningar också för annan näringsverksamhet. Å andra sidan kan synsätten bli enkelriktade: man kanske rentav blir kvar i "drömmier" om den stora framgången och spetsenheterna, när man i stället allsidigt borde granska den egna områdets behov och möjligheter i ljuset av det sociala livets olikartade intressen och behov.

Vi värdesätter företag som fungerar som spjutspetsar och som förmår förnya sig och på lång sikt skapa arbetsplatser. Med tanke på kunnskap, inläring och utbildning måste emellertid också framgångsrika branscher granskas på ett helhetsinriktat sätt i ljuset av de utmaningar som framkommer i samhället.

Det sociala livet bildar i sina olika former och strävanden en omfattande och mångfasetterad helhet. Vi kan inte upprätthålla och utveckla vårt samhälle genom att klamra oss fast vid enbart några verksamheter och branscher som ser ut att snabbt leda till framgång och vinster. Man måste också se till helheten i samhället eller på något samhällsområde.

Att vinnlägga sig om människan?

Vid sidan av spjutspets- och spetsenhetstänkandet ger t.ex. helt nya beräkningar om arbetskraftsutvecklingen i kommunerna den närmaste framtiden upphov till intressanta och så att säga livsviktiga frågor och utmaningar.

Enligt beräkningarna kommer ca 1/3 av de anställda inom vårdsektorn, socialsektorn och undervisningssektorn i kommunerna att försvinna från arbetslivet.

Var får vi och hur utbildar vi personal för ett så stort behov? Också utbildningen i sig borde utvecklas för att kunskapsnivån i förhållande till framtida utmaningar fortsättningvis skall vara god.

Vårdsektorn, socialsektorn och undervisningssektorn ger inte på kort sikt någon avkastning, utan "slukar" resurser. På lång sikt ger de emellertid samhället ett ovärderligt humankapital, utan vilket vi inte kan upprätthålla ett fungerande samhälle. För att klara sig bra behöver även - och framförallt - spjutspetsarna, och framgångsrika företag i allmänhet, ett fungerande samhälle med en tillräckligt mångsidig kulturmiljö. Just i syfte att upprätthålla dessa grunder arbetar vård-, social- och undervisningssektorn på olika sätt. Som centrala faktorer i denna helhet måste man naturligtvis beakta även olika verksamhetsformer av konst och kultur och deras inverkan. T.ex. konsten är uppbyggande och befriande för människan och mänskligheten på många sätt.

Jag har ovan framhållit att det är viktigt att beakta samhällets mångahanda behov och behovsfält när man bedömer betydelsen av kunnandet och inläringen och förnyar kunskapskulturen. För att främja kunnandet och inläringen krävs det ett samlande perspektiv på samhällsverksamheten och på de värdeval och spänningar som ingår i den. Kunnandet innebär olika saker i olika sammanhang beroende på vad vi tillverkar, vad vi presterar, vad vi försöker förstå, vilka problem vi försöker lösa. Enligt sådana dimensioner bör också utbildningen planeras och genomföras.

Instrument, effektivitet och kritisk diskussion

Jag hänvisar härnäst till den klassificering av socialt handlande som har gjorts av den berömde tyske filosofen och kulturkritikern Jürgen Habermas. Habermas skiljer på två från varandra i grunden avvikande former av handlande, nämligen

1. Strategiskt handlande och
2. Kommunikativt handlande.

I det strategiska handlandet eftersträvas framförallt *effektivitet, resultat* och förmåga till *snabb förnyelse*. Det centrala målet är att klara sig i konkurrensen. I det strategiska handlandet blir funderingar kring målen för handlandet ofta undanträngda. Målen kan ses som självklarheter, som t.ex. att effektivera produktionen och marknadsföringen. Målen dikteras vanligen av marknadens allmänna mekanismer och omedelbara krav.

I det strategiska handlandet söker man närmast effektiva *instrument* för att nå målen. I den samhällskritiska diskussionen talar man också om ett *instrumentellt förnuft*, eftersom en koncentration på medlen och metoderna - inte på mål och mera omfattande värdefrågor - begränsar tänkandet och slutledningen.

I det kommunikativa handlandet är strävan efter en *kritisk diskussion* det centrala. I stället för instrumenten är det särskilt en avvägning av målen för handlandet som är föremål för diskussion. Diskussionen ses således som en dialog och en verksamhet som påverkar, med hjälp av vilken man kan ingripa i själva handlingssätten och i måluppställningen. I kommunikativt handlande orienterar man sig sålunda mot en *förståelse* och *syn* i relation till människor, värderingar och samhälle. Ett sådant sökande att nå förståelse och synsätt är enligt min mening viktigt bl.a. vid bedömningen av kunnandet och utbildnings-verksamheten.

Ovan har jag för egen del sökt ett synsätt, när jag för att bredda spjutspets- och spetsenhetstänkandet har fört fram ett perspektiv som gäller de centrala grundstrukturerna i samhället. Det är inte på lång sikt möjligt att vara framgångsrik på snäva specialområden, om vi inte sköter om undervisning, fostran, utbildning, och låt oss säga vården av människan, som vittgående basuppgifter i samhället. Just nu lever vi i en tid när effektivitetstänkandet måste bedömas ur vidare synvinklar. Utöver utbildning som är inriktad på kunnande, måste man också bygga upp ett humankapital. För att frambringa kunnande behövs uttryckligen ett i grunden välskött och väluppbyggt humankapital, som kan "investeras" i olika uppgifter.

Kunskap och kunnande uppkommer genom inläring med hjälp av olika övningar,

uppgifter och egentligt arbete, vilket är en viktig inlärningsmiljö och -källa. Också här ser vi att samhälls- och arbetslivsstrukturerna bildar grundläggande inlärningsmiljöer, som skolan och skolväsendet försöker simulera, upprepa, presentera och koncentrera för att effektivera inläringen. I och med inläring uppstår kunnande. Och kunnandet förstärker eller förändrar för sin del på ett innovativt sätt strukturer och traditioner i arbetslivet, vilka åter sedan bildar utgångspunkten för inlärningsmiljöerna. På så sätt står kunnandet och inläringen i ett inbördes förhållande till varandra. Inte bara lärlingen utan också den som har kunskaper i mästartklass kan lära sig något nytt i sitt arbete. Kreativiteten och innovativiteten kan komma till synes både i nybörjarens, lärlingens och även mästarens verksamhet.

I viss bemärkelse *är alla noviser* på de olikartade vägarna för inläring och kunnande. Det finns alltid rum för idéer, nya synsätt och uppfinningar! För att behålla detta utrymme för tillväxt måste utmaningarna för utbildningen granskas ur tillräckligt heltäckande kulturella perspektiv. Till dem kan vi också naturligt anknyta frågan om att erfara *stimulering* och *meningsfullhet*. Att livet och arbetet känns meningsfullt och har värde hänger inte enbart på IT-branschens påhitt, nya modeller av mobil-telefonerna, eller biotekniska innovationer och deras tillämpningar. Samhället och humankapitalet byggs upp utifrån huvudsakligen helt andra aktiviteter och former av kunnande.

Kunnande och humankapital

Som resultat av inläring uppstår kunnande, vilket åter skapar en grund för kreativiteten och förmågan att lära sig något nytt. När man talar om kunnande bör man skilja på åtminstone följande former av kunnande:

1. kunna, att kunna *tillverka* något
 - resultatet av verksamheten är produkter, t.ex. skor
2. kunna, att *behärska* något
 - förmåga att utföra olika uppgifter, t.ex. att köra bil eller arbeta som advokat

3. kunna, att *förstå*

- förmåga att överväga och handla klokt i nya situationer, t.ex. att planera ett nytt bostadsområde eller utreda någon katastrofsituation

Inom utbildningen skulle vi inte få tänka enbart på s.k. skräddarsydd utbildning eller specialinriktat kunnande - begrepp som tyder på att man tillgodoser akuta och begränsade utbildnings-behov. Det är vanligtvis fråga om ett kunnande i betydelsen att tillverka och att finslipa och effektivera bestämda arbetsprestationer, exempelvis att öva sig i att använda en ny maskin. Utöver detta behövs kunnande också i andra bemärkelser.

Samhället och arbetslivet behöver som grund för kunnandet - för förmågan att tillverka och behärska - framförallt ett humankapital, vilket jag hänvisade till ovan. Detta pekar på en grundläggande uppgift för skolan och utbildningen som inte bör få ligga i träda, fastän de direkta behoven i arbetslivet och konkurrensen gör att man ropar mera efter en effektivisering av det skräddarsydda kunnandet. Skolan och utbildningen bör också skapa en grund, dvs. bygga upp ett *kulturellt* och *socialt* kapital, med stöd av vilket vi kan lära oss, växa och förnya oss också i arbetslivet och vardagslivet med sina många förpliktelser. Människan behöver ett kulturellt och socialt kapital för att ansvarsfullt och konsekvent kunna bygga upp sitt eget liv och också stödja andra.

Det kulturella kapitalet avser kunskap samt förtrogenhet med det egna samhället. Det innebär också en grundläggande anpassning till det sociala livet och resonemang kring dess verksamhet och värden. Det sociala kapitalet har nära anknytning till det föregående. Det sociala kapitalet innebär möjligheter utifrån vilka individen kan röra sig på det sociala fältet och där skapa kontakter och samarbetsformer. Människan kan blir starkare med hjälp av andra och tillsammans med andra. Detta innebär också att förbinda sig etiskt, att bära ansvar och att de egna synsätten vidgas.

Utan ett kulturellt och socialt kapital kan vi inte föreställa oss någon mänsklighet och mänsklig resurs utifrån vilken också arbetslivet med sina behov av kunnande

kan förnyas och utvecklas. I arbetet med att utveckla kunnandet måste man framskrida via samhällets grundvalar. Friska, ansvarsfulla människor som är intresserade av arbetet och samhällsutvecklingen uppkommer inte av sig själva. Människans fostran och tillväxt skapar grunden för ett olikartat kunnande, som vi försöker främja.

Källhänvisning: Aaltola, Juhani (2002) Kunnande, inläring och utmaningar för utbildningen. Karleby : Jyväskylä universitet, Chydenius-Institutet. ChyNetti nr 12. Kan hittas online på: <http://www.chydenius.fi/julkaisut/chynetti/artikkelit/chynetti12sve.html>.

Uppdaterat 19.06.2002

